

MIGRANTENSTROMEN IN DE BLEKERIJ

MIGRANTEN IN DE BLEKERIJ

In 2010 draait het jaarthema van het museum om migranten die in Nederland komen wonen en werken. Migratie is een actueel onderwerp, maar was ook verder terug in de geschiedenis een maatschappelijke factor van belang. In de zeventiende en achttiende eeuw schommelde het percentage immigranten in Noord-Holland, waar nieuwkomers zich concentreerden in de regio's rond de grote steden, tussen de twintig en veertig procent. In 1622 was een op de drie inwoners van Amsterdam van buitenlandse komaf. In Haarlem bestond de bevolking in dat jaar zelfs voor meer dan de helft uit immigranten. Met zulke hoge percentages is het geen toeval dat er een gebouw in ons museum staat waarin migratiestromen herkenbaar zijn. Het is de blekerij uit Overveen. Vlamingen stonden aan de basis van de bedrijvigheid in de blekerij, Brabanders deden er het zware werk en een Duitser vond er een middel van bestaan in.

Vlaamse garenblekers

De blekerij uit Overveen was een garenblekerij, waar ruw garen werd veredeld tot wit garen van uitstekende kwaliteit. Het waren immigranten uit Vlaanderen en Brabant die de techniek van het garenbleken in de Haarlemse regio introduceerden. Dat was in de tweede helft van de zestiende eeuw, toen veel protestantse Vlamingen en Brabanders naar het Noorden trokken om daar een nieuw leven op te bouwen. Zij waren de Spaanse troepen ontvlucht, die in de Zuidelijke Nederlanden het economisch leven ontwrichtten en

vrije uiting van religie onmogelijk maakten. In Noord-Holland vonden zij religieuze vrijheid en volop kansen om hun brood te verdienen. Overeenkomsten in taal en cultuur vergemakkelijkten een soepele vestiging en acceptatie. Haarlem was in die tijd internationaal vermaard om de hoge kwaliteit van de linnenbleek. De ligging van de streek was zo gunstig, dat ze met iedere andere streek kon wedijveren. Vooral het heldere duinwater en de overvloed aan karnemelk zorgden voor onderscheid.

Vlamingen 'bleken' beter

Diverse Vlamingen waren bekend met de techniek van het linnen- en garenbleken uit hun geboortestreek. Zij zagen kans om aan te haken bij de goed lopende linnenhandel in Haarlem en vestigden zich als beroepsblekers in de regio. Zij verrijkten het technische proces van het linnenbleken door maximalisering van het aantal loog- en melkbaden en introduceerden het garenbleken. Omstreeks 1580, toen de geloofsmigratie in volle gang was, verdreef de Vlaams-Brabantse manier van bleken de Hollandse.

Dankzij de technische inbreng van de blekers uit Zuid-Nederland, hun veelbesproken ondernemingslust, hun kritische geest en sterk gevoel van persoonlijke verantwoordelijkheid groeide de bekendheid van de Haarlemmer bleek zelfs uit tot wereldfaam. Een nazaat van een vluchteling uit het Vlaamse Rumbeke, Isaac Cornelisz. Malefijt, kocht in 1702 de garenblekerij uit Overveen. Hij beleefde de

hoogtijdagen van de Haarlemmer bleek. Ruim honderd jaar zou de blekerij in handen van deze familie blijven, tot concurrentie van andere streken (onder andere Kortrijk), het instorten van de linnenhandel en de toepassing van nieuwe chemische middelen de kleinzoon van Isaac Malefijt tegen het einde van de achttiende eeuw in de problemen bracht. De blekerij bleef tot 1807 eigendom van de familie.

Gastarbeiders

Brabantse seizoensarbeiders 'in de bleek. Net als andere blekers in de omgeving kampten de Malefijts in de achttiende eeuw met een lastig probleem: door de snelle groei van de bedrijvigheid rond Haarlem dreigde een tekort aan arbeiders. Het seizoen voor de garenbleek liep van begin maart tot oktober. Voor het arbeidsintensieve werk op de blekerij waren al snel vijftientig tot dertig arbeiders nodig. Hollandse arbeidskrachten waren onvoldoende in aantal, duur en steeds vaker ongeschikt bevonden om het zware werk te kunnen doen. Het zou Hollanders ontbreken aan de voor het zware werk vereiste fysieke kracht en aan lust tot werken.

Malefijt trok daarom buitenlands werkvolk aan, voornamelijk geproletariseerde keuterboeren uit Brabant, Münster en Westfalen. Hij nam zijn personeel in de volle kost. De lonen in de Republiek konden wel tot vijf maal hoger zijn dan in het thuisgebied. Dat maakte het voor trekarbeiders aantrekkelijk genoeg om in de slappe tijd voor de landbouw hun

INBURGEREN IN OVERVEEN

woonplaatsen tijdelijk te verlaten. Met het in de zomermaanden verdiende loon konden zij hun vaak marginale landbouwbedrijfjes in stand houden. Ze konden nog een beetje bijverdienen door van huis meegebracht proviand als spek, meel en brood in het dure Holland te verkopen. De seizoensarbeid aan de Hollandse kusten zorgde voor jaarlijks terugkerende stromen van tijdelijke migranten, zowel mannen als vrouwen. Sommigen slaagden erin een eigen bedrijf op te zetten en zich blijvend hier te vestigen.

Een boerenzoon uit Oldenburg
Eén van de immigranten uit het Noordwesten van Duitsland was Oltman Gehrels. Gehrels verliet omstreeks 1780 zijn buurtschap van het gehucht Edeweicht in het hertogdom Oldenburg, waar zijn ouders als keuterboertjes nauwelijks de kost konden verdienen. Hij was twintig jaar en nam er geen genoegen mee om als trekarbeider enkele maanden per jaar het gezinsinkomen aan te vullen. Hij hoopte op succes in de handel en trok als koopman naar Amsterdam. Welke koopwaar hij verhandelde is onbekend. Wel weten we dat Gehrels zich al snel aansloot bij de Evangelisch-Lutherse kerk in Amsterdam, een migrantenkerk die nieuwkomers een sociaal netwerk en vangnet bood. Hij slaagde erin een leven op te bouwen in de grote stad.

In 1787 trouwde hij met Johanna Frederika Weeber, een Amsterdamse bakkersdochter. Hij verruilde de Duits georiënteerde Lutherse kerk voor de Nederlands Hervormde

kerk van zijn vrouw. Dankzij zijn huwelijk verwierf Gehrels het poorterschap van de stad. Hij werd burger van Amsterdam met alle rechten en plichten die daarbij hoorden. Johanna Frederika was winkelierster toen zij in 1811 op 44-jarige leeftijd stierf. Gehrels verhuisde naar Haarlem, waar hij in 1813 in het huwelijk trad met Abel Catharina Pieters, geboren in 1770 te Nieblum op het Noord-Friese eiland Föhr, dat toen bij Denemarken hoorde. Gehrels was op het moment van trouwen kousenfabrikant te Haarlem. Zijn tweede huwelijk leidde Gehrels echter naar de blekerij uit Overveen. Ook voor Abel Catharina Pieters was dit namelijk een tweede huwelijk. Zij was de weduwe van Cornelis Malefijt, telg uit de blekersfamilie uit Overveen. In 1817 namen Gehrels en zijn vrouw de blekerij uit Overveen over. Dankzij een overstap van garenbleek naar klerenbleek in 1845, slaagde het nageslacht van Gehrels erin de blekerij nog meer dan honderd jaar in stand te houden. Zij voelden zich al snel 'rasechte dorpelingen'.

De geschiedenis van de blekerij uit Overveen vertelt dus over drie migrantenstromen: Geloofsvluchtelingen uit Zuid-Nederland, Brabantse en Westfaalse seizoensarbeiders en een Duitse boerenzoon die de armoede ontvluchtte. Vanaf 2010 zullen deze migratieverhalen verbeeld worden in de huiskamer van de blekerswoning.

Carianne van Dorst (*wetenschappelijk medewerkster*) en Bo van Leeuwen (*stagiair*)

Boven: Vlaamse geloofsvluchtelingen brachten het garenbleken naar Haarlem.

Midden: Johannes Christiaan Gehrels vormde de garenblekerij om tot kledingblekerij.

Onder: De Gehrels werden al snel 'rasechte dorpelingen' te Overveen.